

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/30/57-61>**Kərim Novruzov**Ağdam rayon 95 saylı tam orta məktəb
atillanovruzov55522@gmail.com**“RÜŞVƏTXORLUQ, KORRUPSIYA, VİCDANSIZLIQ”
SOSIAL, REALİST VƏ FƏLSƏFİ ANLAMDA****Xülasə**

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının demokratik və hüquqi dövlət quruculuğu yoluna qədəm qoyduğu ilk günlərdən başlayaraq dövlətin qarşısında duran əsas məsələlərdən biri də ölkənin qanunvericilik bazasının yaradılması, inkişaf etdirilməsi, təkmilləşdirilməsi və bu qanunlardan cinayətkarlıqla mübarizədə səmərəli istifadə edilməsidir. Azərbaycan Respublikasında əsaslı şəkildə aparılan islahatlar ölkə həyatının bütün sahələrini əhatə edir. Bu islahatlar dövlətin hüquq siyasətindən də yan keçməmişdir. Ölkənin hüquq sisteminin təkmilləşdirilməsi ümumdövlət siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi çıxış edir.

Açar sözlər: rüşvətxorluq, korrupsiya, vicdansızlıq, qanun, din

Karim NovruzovAghdam District Secondary School No. 95
atillanovruzov55522@gmail.com**“Bribery, corruption, dishonesty” in social,
realist and philosophical conception****Abstract**

Since the early days of the independent Republic of Azerbaijan's way to democratic and legal state-building one of the main issues is the establishment, development, and improvement of the legislative framework of the country and the effective use of these laws to fight crime. Reforms in the Republic of Azerbaijan cover all spheres of the country's life. These reforms have not gone beyond the legal policy of the state. Improving the country's legal system serves as an integral part of the policy.

Keywords: bribery, corruption, dishonesty, law, religion

Giriş

Qanunçuluğun və hüquq qaydasının təmin edilməsi dövlət tərəfindən həyata keçirilən tədbirlərin geniş dairəsini əhatə edir. Bu növ tədbirlərdən biri cinayətkarlıqla uğurlu mübarizə aparmaq istiqamətində qanunçuluğun möhkəmləndirilməsi və qanunların gücündən səmərəli istifadə etməkdir. Korrupsiya cinayətləri dedikdə, dövlət hakimiyyətinin və dövlət qulluğunun nüfuzuna və digər qanuni maraqlarına bilavasitə qəsd edən, dövlət və yerli özünüidarə orqanları qulluqçuları və ya həmin orqanlarda digər vəzifə tutan şəxslər, yaxud kommersioniya və ya qeyri-kommersioniya təşkilatlarının qulluqçuları tərəfindən hər hansı rifahların hüquqazidd alınmasında və ya həmin rifahların hüquqazidd verilməsində ifadə olunan, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulan ictimai təhlükəli əməllər başa düşülür (Şahmarı, 2015).

Korrupsiya - hərfi mənada götürsək, dövlətin hər hansı qurumunda çalışan və ona etibar edilərək verilmiş səlahiyyətdən şəxsi mənfəəti üçün istifadə etmə halları adlanır. Korrupsiya vəzifədə olanın vəzifə səlahiyyətlərindən istifadə edərək qanunları heçə sayıb bu və ya başqa məsələni hansı bir cinayətkar qrupun xeyrinə həll etməsidir. Bütün dövlət orqanları və vəzifəli şəxslər səlahiyyətləri çərçivəsində korrupsiyaya qarşı mübarizəni həyata keçirirlər. Korrupsiya ilə əlaqədar hüquqpozmaların törədilməsi inzibati və ya cinayət məsuliyyəti yaratdıqda, korrupsiyaya qarşı mübarizəni qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada hüquq-mühafizə orqanları həyata keçirirlər. Korrupsiyanın qarşısının alınması sahəsində ixtisaslaşmış orqan funksiyalarını Azərbaycan

Respublikasının Korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Komissiyası həyata keçirir. Komissiyanın tərkibi icra, qanunvericilik və məhkəmə hakimiyyəti orqanları tərəfindən təyin edilən üzvlərdən ibarətdir. Komissiyanın səlahiyyətləri qanunla təsdiq edilən Əsasnamə ilə müəyyən olunur. Vəzifəli şəxslər qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada aşağıdakı məlumatları təqdim etməlidirlər:

mənbəyini, növünü və məbləğini göstərməklə hər il öz gəlirləri barədə;

vergitutma obyektini olan əmlakı barədə;

kredit təşkilatlarındakı əmanətləri, qiymətli kağızları və digər maliyyə vəsaitləri barədə;

şirkətlərin, fondların və sair təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyətində səhmdar və ya təsisçi kimi iştirakı, bu müəssisələrdə öz mülkiyyət payı barədə;

şərti maliyyə vahidinin beş min misli miqdarından yuxarı olan borcu barədə;

şərti maliyyə vahidinin min mislindən yuxarı maliyyə və əmlak xarakterli digər öhdəlikləri barədə.

Demokratik və sivil inkişaf yolu seçmiş hər bir dövlət və cəmiyyətin qarşıya qoyduğu əsas məqsədlərdən biri də korrupsiyaya qarşı effektiv mübarizə aparmaqdır. Bu mübarizə təkə korrupsiyanın geniş yayılmasına şərait yaradan halların aşkar edilməsi və qarşısının alınması üsulları ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda özündə etik olmayan və qəbul edilməz davranışların aradan qaldırılması metodlarını da ehtiva edir (Səttarov, 2003: 47-58). Korrupsiyaya qarşı mübarizənin vəziyyətinin və müvafiq proqramların məqsəd və vəzifələrinin müəyyən edilməsində, eləcə də bu istiqamətlərdə fəaliyyətin nəticələrinin formalaşmasında korrupsiya risklərinin idarə edilməsinin böyük əhəmiyyəti vardır. Korrupsiya anlayışı təcrübədə daha çox “vəzifədən şəxsi mənfəət üçün sui-istifadə”, “vəzifəli şəxslərin (təyin edilmiş və ya seçilən) özəl maliyyə və ya digər qazanc əldə etmək səlahiyyətlərindən aktiv və ya passiv sui-istifadə” kimi mənalarda qəbul edildiyinə görə dövlət orqanlarında korrupsiya risklərinin qiymətləndirilməsi təcrübəsi geniş yayılmışdır. “Korrupsiya” və “korrupsiya riski” anlayışları bir-birindən fərqləndirilməlidir. Belə ki, “korrupsiya” artıq baş vermiş hüquq pozuntusunu nəzərdə tutsa da, “korrupsiya riski” korrupsiya cinayətinin baş vermə potensialıdır. Qanunvericiliyin formal şəkildə tətbiqi korrupsiyaya qarşı mübarizədə yetərli vasitə olmadığı üçün bu sahədə metodologiyanın qəbul edilməsi dövlət və özəl qurumlarda daha effektiv idarəetmənin və funksiyaların yerinə yetirilməsinə kömək edir. Bu isə mürəkkəb prosedurları sadələşdirmək, əməkdaşların məsuliyyətliyini və hesabatlılığını artırmaq, əməliyyatların şəffaflığını yüksəltmək, əməkdaşların xidməti bacarıqlarını və etik davranış qaydalarına riayət etməsini gücləndirmək, standartlar yaratmaq, təhsil, effektiv daxili nəzarət təşkil etmək, diskresion səlahiyyətləri azaltmaq, effektiv olmayan qayda və praktikaları ləğv etmək və s. üsullarla mümkündür. Risklərin müəyyən edilməsi – mövcud risklərin siyahısının tərtib edilməsi və qeydə alınması prosesidir. Bu mərhələnin məqsədi – risklərin əhatəli siyahısının tərtib edilməsidir. Odur ki, risklərin tam siyahısının müəyyən edilməsi və məlumat toplanılması prosesi son dərəcə vacibdir. Təcrübədə həm beynəlxalq təşkilatlar, həm də dövlətlər tərəfindən korrupsiya risklərinin və risk amillərinin ilkin siyahısının tərtib edilmə metodları müxtəlifdir. Bu metodlara birbaşa müşahidələr (direct observation), əməkdaşlar və ya vətəndaşlar arasında sorğular (surveys, questionnaires), müsahibələr (interviews), keçmişdə olmuş hadisələrin və ya halların statistik təhlili (case studies and analysis), dövlət qurumları və ya araşdırma institutları tərəfindən müəyyən edilən məlumatların analizi (indicator analysis), ekspertlər arasında kollektiv müzakirə (brainstorming), əməkdaş qrupları tərəfindən əldə edilmiş məlumatların analizi, dövlət qurumlarının öz riskləri barədə qiymətləndirilməsi ilə bağlı gəldiyi nəticələrin qiymətləndirilməsi yolu və s. aiddir. Metodların seçimi ilə bağlı ölkələr və beynəlxalq qurumlar arasında fərqli yanaşmalar ola bilər. Korrupsiya risklərinin qiymətləndirilməsi prosesi hər hansı qurumda aparılan araşdırma (təhqiqat) ilə səhv salınmamalıdır. Əks halda, prosesdə iştirak edəcək əməkdaşlarda bu çəkirdiriciliyə səbəb olmaqla, “qeyri-səmimili”yə gətirib çıxaracaqdır. Bu cür vəziyyətdə ən yaxşı üsul əməkdaşlara risk qiymətləndirməsinin məqsədi və gözlənilən nəticələri barədə qabaqcadan aydın və ətraflı məlumat verməkdir.

Korrupsiyanın mövcudluğu ilk növbədə ümumbəşəri və milli dəyərləri sarsıdır, hüquqi dövlət quruculuğuna mane olur, iqtisadi və sosial inkişafı buxovlayır, cəmiyyətin ehtiyatlarından səmərəsiz istifadə edilməsinə şərait yaradır, aztəminatlı insanlara ziyan vurur. Ona görə korrupsiyaya qarşı

mübarizə demokratik və sivil inkişaf yolu seçmiş hər bir dövlətin qarşıya qoyduğu əsas məqsədlərdəndir. Korrupsiya mənəvi deqradasiyanın elementidir. Onun hüquqi problematikası yaxud qanunsuzluq prizmasından şərh kifayət qədər aydındır. Amma qlobal cinayətkarlıq hələ də korrupsiya ilə zənginləşməyə davam edir. Eyni zamanda problemin mahiyyəti bizdən dəqiq mövqelər tələb edir.

Bir sıra beynəlxalq hesablamalara görə hətta daha əvvəl korrupsiyaya qarşı mübarizədə ciddi uğurlar qazanan ölkələrdə də ciddi problemlər var. Özəlliklə pandemiya ilə mübarizə sahəsində xərclərin şəffaflığı son illərin yeni rüşvət indekslərini formalaşdırdı. Hətta tarixən yüksək göstəricilərə malik olan ölkələrdə də tənəzzül əlamətləri müşahidə olunur. Hesablamalara görə son 10 il ərzində 150-dən çox ölkədə ciddi geriləmələr müşahidə edilib. Bir neçə ay əvvəl Aİ ölkələrində korrupsiya ilə bağlı ictimai rəy sorğularında ortaya çıxan nəticələr isə uzun müddət aparılan təbliğatları kökündən sarsıtdı. Aİ-nin korrupsiyaya qarşı effektiv mübarizə apardığı haqqında aparılan təbliğatlar dezinformasiyadan başqa bir şey deyil. Sorğu nəticələri göstərir ki, Aİ vətəndaşları təqdim edilən “güllük-gülüstanlıq” haqqında informasiyaları ciddi hesab etmirlər. ABŞ-da isə hər il bu göstəricilər daha da pisləşir.

Azərbaycan bu günə qədər korrupsiya ilə mübarizə sahəsində ciddi uğurlar əldə edib. Cənab Prezident İlham Əliyev tərəfindən korrupsiya ilə mübarizəyə dair önəmli mesajlar verilib. “Korrupsiyaya və rüşvətxorluğa qarşı mübarizə daha da ciddi aparılmalıdır. Burada həm inzibati tədbirlər, həm də cəza tədbirləri gücləndirilməlidir. Eyni zamanda, sistem xarakterli, institusional xarakter daşıyan islahatlar daha da sürətlə aparılmalıdır. Mübarizə bir gün, bir dəqiqə səngiməməlidir. Bu məsələ daim diqqət mərkəzində olmalıdır”.

Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən “Cinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi tədbirləri haqqında” 1994-cü il 9 avqust tarixli və “Azərbaycan Respublikasında korrupsiyaya qarşı mübarizənin gücləndirilməsi haqqında” 2000-ci il 8 iyun tarixli Fərmanlar imzalanmışdır. Ulu Öndər qeyd edirdi ki, rüşvətxorluq cəmiyyəti içindən yeyir, bu hallara qarşı mübarizə hamının işidir. Son illər bu sahələrdə aparılan ardıcıl islahatlar və əldə olunan müsbət nəticələr dövlət quruculuğu və vətəndaş cəmiyyəti formalaşdırılmasında mühüm mərhələ olmaqla, iqtisadi potensialın artmasında böyük rol oynamış, ölkəmizin dünya iqtisadi sistemində inteqrasiyasını sürətləndirmiş, əhalinin maddi rifahının yaxşılaşması üçün əsaslı zəmin yaratmışdır. Cənab Prezident İlham Əliyev tərəfindən korrupsiyaya qarşı aparılan mübarizə ictimai rəydə də özünə böyük inam toplayır (Hüseynov, 2023). Əhalinin mütləq əksəriyyəti korrupsiya və rüşvətxorluğa qarşı mübarizəni dəstəkləyir. Prezidentin apardığı islahatların, kadr və struktur dəyişiklərinin məqsədi daha güclü dövlət və vətəndaşların rifahının yüksəldilməsidir. Koronavirus pandemiyası dövründə insanlar bunu daha aydın şəkildə gördülər ki, dövlət rəhbəri əhalinin daha yaxşı yaşaması, iqtisadi-sosial problemlərin həlli üçün gərəkən nə varsa edir (Məmmədov, 2015).

Son aylarda dövlət başçısının bir məsələyə xüsusi diqqət ayırması, bunu ürək yanğısı ilə vurğulaması da nəzərdən qaçmır. Prezidenti daha çox maraqlandıran kəsiblərin azalması, yoxsulluğun aradan qaldırılması, aztəminatlıların daha yaxşı yaşamasıdır. Odur ki, bu siyasətə əngəl, mane olanlar xainə bərabər tutulurlar və tutulacaqlar...

Bütün şüurlu şəkildə cəmiyyətin inkişafı prinsiplərinə bələd olan vətəndaşlar bu istiqamətdə fəal mübarizə yolunu seçməlidirlər. Təsədüf deyil ki, Qərbdə pedaqoqlar və inkişaf psixoloqları təhsil və tərbiyədə uşaq və gənclərdə vicdanın inkişaf etdirilməsindən danışırkən, onlarda patoloji vicdan ağrısı duymaq həssaslığını, vicdan əzabı çəkmək qabiliyyətini, keşislərə xas günahkarlıq duyğularını yox, süzgəc kimi vicdan alışıqlığını inkişaf etdirməyə çalışırlar (Quluzadə, 1987).

Vicdan – insan ağıllının (əxlaqi) pislə (əxlaqi) yaxşı arasında fərq qoyan bacarığıdır. Yəni vicdan insanın verəcəyi, verdiyi və vermiş olduğu qərarı əxlaqi baxımdan yoxlaması və dəyərləndirməsidir. Nitsşe tənqid etdiyi hər bir anlayışa, dəyərə olduğu kimi, vicdanı da tənqid edib ona alternativ qoyub. Bu, "İntellektual Vicdan" dır. "İntellektual Vicdan" haqqında "Şən Elm" əsərində qısaca bəhs edib (Quluzadə, 1970: 99-105).

Vicdanın mühüm xüsusiyyətlərindən biri də odur ki, o, bütün insanlar arasında müştərəkdir. Yəni bir insanın vicdanına görə doğru olan şey şərtlər dəyişmədiyi müddətcə digər insanların

vicdanları üçün də doğrudur. Vicdanlar eyni bir mövzu üzərində heç vaxt ziddiyyətdə olmazlar. Bunun səbəbi isə vicdanın mənbəyidir. Vicdan Allahın ilhamıdır. Allah hər bir insana onun vicdanı vasitəsi ilə özünün məmnun olacağı ən doğru və ən gözəl davranışları bildirməkdədir.

Vicdanın Allahın ilhamı olduğunu Quranın Şəms surəsi belə açıqlayır:

Allah-Təala buyurmuşdur:

«And olsun nəfsə və onu Yaradana (ona biçim verənə). Sonra da ona günahlarını və pis əməllərdən çəkinməsinə (xeyir və şəri) öyrədənə ki, nəfsini (günahlardan) təmizləyən mütləq nicat tapacaqdır!» .

(əş-Şəms surəsi,7-9)

Yuxarıdakı ayədə Allah nəfsin fücürünü (günaha və üsyana girişmək, fasiq olmaq, yalan danışmaq, qiyam, haqdan üz çevirmək, nizam-intizamı pozmaq, əxlaqi çürümüşlük, təqvanın ziddi, terror hadisələri törədərək insanların qətli) və eyni zamanda ondan qorunmağı ilham etdiyini bildirməkdədir. Bax, insanı pis əməllərdən uzaq tutan və doğru olanı bildirən vicdandır. Vicdanın digər bir xüsusiyyəti də insanın bilavasitə doğru olan şeyi tapmasına kömək etməsidir. Başqalarının köməyinə ehtiyac duymadan vicdan insana doğru yolu göstərəcəkdir, mühüm olan insanın vicdanına müraciət etməsi, ona qulaq asması və onun dediklərini etməsidir. Bu səbəblə deyə bilərik ki, vicdan dinin əsas amillərindən biridir. Hər şeydən əvvəl bunu unutmaq lazımdır ki, hər bir insan şüur sahibi olduğu andan etibarən Allahın ona ilham etdiyi vicdanın dediklərindən məsuliyyət daşıyır. Ətrafda baş verən hadisələri dərk etməyə başlayan, mühakimə qabiliyyəti qazanmış hər bir insan o andan etibarən vicdanının səsinə qulaq verməli, nəfsin istəkləri ilə vicdanın səsinə bir-birindən ayıra biləcək bacarığa sahib olmalı və vicdanla hərəkət edəcək iradəyə sahib olmalıdır. Artıq bundan sonra rastlaşdığı hadisələrə münasibətinə görə haqq-hesab günü məsuliyyət daşıyacaqdır. Vicdanının səsinə qulaq verərək hərəkət edibsə Allahın Cənnətinə layiq görülmək, nəfsinin istəklərinə baş əyibsə, “qapıları bağlanmış” sonsuz bir əzab alovu ilə qarşılanacaqdır.

İslam dinində ədalət heç bir ayrı-seçkiliyə yol vermədən hər kəsin hüquqlarının bərabər şəkildə qorunmasını, zorakılıqla barışmadan mübarizə aparılmasını və zalımlarla münasibətdə məzlumların müdafiə edilməsini təbliğ edir (Əsədov, 1996). İslamda ali ədalət baş verən hadisələrə qərəzsiz, mərhəmətli, tolerant yanaşmanın göstəricisidir. İslam öz doğmalarına və yaxınlarına, hətta özünə qarşı şahidlik etsə belə müsəlmanı ədaləti bərqərar etməyə çağırır: “Ey iman gətirənlər! (şahidliyiniz) sizin özünüzdən, ata-ananızın, yaxın qohumlarınızın əleyhinə olsa belə, ədalətdən möhkəm yapışın, Allah üçün şahidlik edən kəslər olun! (Barəsində şahidlik edəcəyiniz kəs) istər dövlətli, istər kasıb olsun, hər halda Allah onların hər ikisinə (sizdən) daha yaxındır. Nəfsinizin istəyinə uyub haqdan üz çevirməyin! Əgər dilinizi əyib büzsəniz və ya (doğru şəhadət verməkdən, yaxud ümumən şahidlikdən) boyun qaçırırsanız, (bilin ki,) Allah etdiyiniz əməllərdən xəbərdardır!” (Nisa, 135-ci ayə).

Təəssüf ki, dövrümüzdə bəzi cəmiyyətlərdə insanlar rəqibləri kimi gördükləri şəxslərlə münasibətdə ədalətsiz davranış nümayiş etdirirlər. Bu isə öz növbəsində, insanların bir-birinə olan inam və etimadının itməsinə gətirib çıxarmaqla yanaşı, Allahın onların qəlbinə əta etdiyi qarşılıqlı kömək etmək, anlaşımaq, mərhəmət kimi yüksək insani keyfiyyətlərin yox olmasına səbəb olmuşdur.

Şübhəsiz ki, əsl müsəlman olan kəsin hər hansı cəmiyyət və şəxsə bəslədiyi hissləri onun qərarlarının qəbulunda heç bir rol oynamır. İnsan vicdanının səsinə eşidəndə onun dini və ictimai həyatında bu öz təcəssümünü göstərir. Bu keyfiyyət Allaha olan sevgini möhkəmləndirməklə yanaşı, ətrafdakı hər şeyə məhəbbətlə yanaşmağı təlqin edir, pis və mənfə vərdislərdən uzaqlaşdırır (Mətləb, 2005).

Qarşılaşdığı bütün situasiyalarda qeyd-şərtsiz vicdanının səsinə dinləyən şəxs dini düzgün yaşamış olar. Nəfsilə mübarizə apararaq, hər şəraitdə vicdanlı davranması İslam əxlaqının reallığıdır. Vicdanının əleyhinə gedənlərin axirətdə görəcəkləri isə Quranda belə göstərilir: “O gün Onun edəcəyi əzabı heç kəs edə bilməz! (Günahkarları) heç kəs Onun kimi zəncirləyə bilməz!” (Fəcr, 25-26-cı ayələr).

Nəticə

Nəzərə almaq lazımdır ki, rüşvətxorluq nizam-intizamı, qanunilik əxlaqını ciddi şəkildə pozur, dövlət və dövlətçilik kimi müqəddəs anlayışlar haqqında mənfi sosial təsəvvür formalaşdırır...

Bütün müsbət keyfiyyətlər kimi vicdan və ədaləti də qırılmaz bağ birləşdirir. Belə ki, vicdanlı insan hər zaman haqqın və ədalətin yanında olacaqdır, ədalətli şəxs də vicdanın hökmüylə hərəkət edəcəkdir. Və eləcə də bunun tam tərsini edəcəkdir əks qütbə olanlar. Lakin heç kim unutmasın ki, xalqın, dövlətin malını oğurlamaqla öz vicdanlarını, ləyaqətlərini unudur, gələcəklərini və əbədi həyatlarını itirirlər. Yaşadığımız cəmiyyətdə də İlahi Ədalətdən öncə dövlətin qanunları onların boğazlarından yapışacaq. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin "Mən hər bir vətəndaşın prezidenti və xalqımın xidmətçisiyəm" şüarı ilə elan etdiyi siyasi iradəsi və qayəsi bunu deməyə, buna inanmağa əsas verir!

Ədəbiyyat

1. Şahmarı, Ə. (2015). "Rüşvətxorluq cinayətləri ilə mübarizənin cinayət-hüquqi və kriminoloji problemləri". Bakı.
2. Səttarov, M. (2003). "İnsan və Cəmiyyət haqqında düşüncələr". Bakı, s.47-58.
3. Hüseynov, S. (2023). "Heydər Əliyev və İlham Əliyevin dövlət-din münasibətlərinin tənzimlənməsində rolu". Bakı.
4. Məmmədov, Z. (2015). "Seçilmiş əsərləri". Bakı, s.30-37.
5. Quluzadə, Z. (1987). "Fəlsəfə tarixi tədqiqat məsələləri". Bakı.
6. Quluzadə, Z. (1970). "Antoqonist cəmiyyətdə üst qurumun rolu". Bakı, s.99-105.
7. Əsədov, A. (1996). "Müsəlman düşüncə tərzii". Bakı.
8. Mətləb, B. (2005). "İslam fəlsəfəsi ilə tanışlıq". Bakı.